

Kaupunkineuvos Hannes Mannisen juhlapuhe 26.01.2021 Kemijärven kaupunginvaltuuston juhlakokouksessa Kemijärven kunnallishallinnon 150-vuotisjuhlan johdosta

Kaupunginvaltuuston Herra Puheenjohtaja, arvoisat kaupunginvaltuutetut!
Hyvä juhlaväki!

Esitän parhaimmat onnitteluni Kemijärven kaupungille, sen päättäjille ja kaikille asukkaille kunnallishallintonne 150-vuotisjuhlavuoden johdosta. Samalla kiitän lämpimästi kutsusta ja mahdollisuudesta pitää juhlapuhe kaupunginvaltuustonne juhlakokouksessa.

Kunnallisen itsehallinnon perusta luotiin Keisarillisen Majesteetin Armollisella asetuksella kunnallishallituksesta maalla vuonna 1865. Tällä keisari Aleksanteri II asetuksella erotettiin hengellinen (seurakunta) ja maallinen (kunta) hallinto toisistaan. Yhteistyö kuitenkin jatkui eron jälkeen monissa tehtävissä.

Asetuksella määrättiin korkeimman päätösvallan käyttäjäksi kuntakokous tai jos kuntakokous niin päätti kuntain valtuusmiehet ja toimeenpanovallasta vastaamaan tuli asettaa kunnallislautakunta. Kuntakokoukselle määrättiin kaksitoista tehtävää sekä yleinen toimiala muita yhteisiä asioita varten elleivät ne olleet muiden viranomaisten tehtäviä.

Tehtäviin kuului mm. kansakoulun perustaminen, terveydenhoito, vaivaishoito, palontorjunta, verotus, yleiset järjestystehtävät, petoeläinten hävittäminen, kalastus- ja metsästysasiat sekä talous- ja tiliasiat. Asetuksessa oli 84 pykälää ja jos siihen lisätään vuonna 1917 kuntalaissa hyväksytty yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, on se ollut perusrakenteeltaan nykyoloihin sovellettuna voimassa yli 150 vuotta.

Vastaava kaupunkeja koskeva kunnallisasetus annettiin 8 vuotta myöhemmin. Asetusten jälkeen kuntia koskevaa säännöstöä on uudistettu muutamien vuosikymmenten välein. Muutoksista merkittävimpiä ovat yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden lisäksi vuoden 1948 kunnallislaki, joka oli ensimmäinen yhteinen laki maalaiskunnille, kauppaloille ja kaupungeille.

Uusi kunnallislaki (1948) mahdollisti kunnanjohtajien virkojen perustamisen maalaiskuntiin ja sitä oikeutta Kemijärvi käyttikin ensimmäisten joukossa ja valitsi 1949 virkaan Kaarlo E. Liimataisen. Hän olikin Kemijärven kunnan, maalaiskunnan sekä kaupungin johtajana peräti 37 vuotta.

Valtuuston perustaminen takkusi

Kemijärveläiset olivat hyvin vastahakoisia asetuksen täytäntöönpanoon ja anoivat sen täytönpanoon asetuksen mahdollistamaa siirtymäaika. Sitä tarvittiinkin kuusi vuotta eli perustamisvuoteen 1871 asti. Lohdutukseksi kemijärveläisille totean, että sodankyläläiset änkyrät voittivat kemijärveläiset, sillä he siirsivät kunnan perustamista peräti 28 vuotta.

Asetuksen mahdollistamia valtuusmiehiä/valtuustoakaan ei haluttu valita, koska arveltiin, ettei Kemijärvellä ole riittävästi luku- ja kirjoitustaitoisia eikä rahaa palkata ulkopuolisia apureita. Myöhemmin katsottiin, että valtuuston perustaminen kuntakokouksen sijaan johtaisi harvainvaltaan. Asetuksen edellyttämää 2/3 enemmistöä ei saavutettu ja niinpä asia ratkesi vasta kun vuoden 1917 kunnallislaille määrättiin valtuusto pakolliseksi.

Kunnallisvaalit eivät kuitenkaan innostaneet, sillä äänestysaktiivisuus oli alle 10 prosenttia, vaikka eduskuntavaaleissa äänesti yli puolet.

Taajaväkinen yhdyskunta, maalaiskunta, kauppala ja kaupunki

Suurelle osalle vanhemmasta kuntaväestä ovat tuttuja kuntamuodot: maalaiskunta, kauppala ja kaupunki. Harvempi muistaa käsitteen taajaväkinen yhdyskunta, vaikka Kemijärvellä ja Rovaniemellä se on ollut todellisuutta.

Kemijärven keskusta-alueesta muodostettiin vuonna 1912 taajaväkinen yhdyskunta, sillä keskusta-alueen asukkaat olivat huolissaan siitä, että päättäjät eivät huolehdi keskusta-alueen kehittämisestä. Taajaväkisen yhdyskunnan, jolla oli rajoitettu itsehallinto, velvollisuus oli huolehtia kaavoituksesta ja teiden sekä muun yhdyskuntarakenteen hoitamisesta.

Hoito ei tyydyttänyt väestöä vielääkään ja alue halusi kauppalaksi, mutta anomus hylättiin vuonna 1930. Kauppalahanke toteutui vasta vuonna 1957, kun valtion toimesta kaikki taajaväkiset yhdyskunnat lakkautettiin. Siinä yhteydessä Kemijärvestä

erotettiin keskusta-alue kauppalaksi ja ympäristö muodosti Kemijärven maalaiskunnan. Se oli viimeinen maalaiskunnaksi perustettu kunta maassamme.

Yhteiskunnallinen muutos 1960-luvulla loi painetta kuntaliitoksiin. Se harkittiin järkeväksi kunnan kehityksen kannalta myös Kemijärvellä. Kun kuntamuotojen lainsäädännöllisiä eroja oli poistettu vähitellen, niin Kemijärven maalaiskunta ja kauppa yhdistettiin ja siitä muodostettiin Kemijärven kaupunki vuoden 1973 alusta.

Vuoden 1976 kuntalaissa kaikki olivat lähtökohtaisesti kuntia, kauppalat lakkautettiin ja muutettiin kaupungeiksi. Valtioneuvostolle jäi edelleen oikeus anomuksesta hyväksyä kunta kaupungiksi. Myöhemmin kunnille annettiin oikeus itse päättää, haluaako se käyttää kunnasta kaupunkinimeä.

Kunnallisen itsehallinnon kunniakas historia

Kemijärven kunnallishallinnon historia linkittyy harvinaisen monipuolisesti koko kunnallishallintomme kunniakkaaseen menneisyyteen. Kunnallinen itsehallinto on kokenut niin tyyntä kuin myrskyäkin. Se on kuitenkin sopeutunut ja säilyttänyt toimintakykynsä. Näin uskon tapahtuvan myös pitkään mieliä kuohuttaneen sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen jälkeenkin, vaikka tuomiopäivän profeetat ovat soittaneet kunnille kuolinkelloja jo pitkään.

Tosiasiassa ilman kuntien panosta hyvinvointiyhteiskuntaamme ei olisi voitu rakentaa nykyiseen muotoon. Erityisen vahvuutensa kunnat osoittivat esimerkiksi 1990-luvun lamasta selviytymisessä. Pitää myös muistaa, että kunnallishallintomme perustamisen aikoihin ajoittuvat maamme viimeiset suuret nälkävuodet. Silloin kuoli kahdeksan prosenttia maamme koko väestöstä. Siitäkin tragediasta selvittiin.

Kunnallishallinnolla on ollut ratkaiseva merkitys demokratiamme kehitykselle. Se on tarjonnut henkilökohtaisen vaikutuskanavan ja osallistumismahdollisuuden suurelle osalle kansalaisia. Se on opettanut toimimaan yhdessä ja ottamaan huomioon eri tavalla ajattelevien ihmisten mielipiteet. Osaltaan se on myös eheyttänyt kansalaissodan jättämiä haavoja. Se on antanut hyvät eväät ja perusvalmiudet useimmille valtakunnan päättäjille, itseni mukaan lukien.

Kunta vaikuttaa monin tavoin jokaisen ihmisen elämään. Tänä päivänä kunnat vastaavat kahdesta kolmasosasta hyvinvointipalvelujamme. Kuntien asema ja toimivalta Suomessa on nyt maailman vahvin. Puutteistaan huolimatta palvelut ja infrastruktuuri on järjestetty kansainvälisesti vertaillen taloudellisesti ja tehokkaasti.

Tätä tukevat myös palveluja koskevat tyytyväisyysmittaukset. Parantamisen varaa toki on.

On muutoksen aika

Jos kerran kuntamme ovat toimineet hyvin, niin miksi pyrimme toteuttamaan suuren sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen. Uudistuksen, joka olisi pitänyt toteuttaa jo vuosia sitten.

Elämme maailmassa, jossa vain muutos on pysyvää, sanotaan. Toimintaympäristömme on maapalloistumisen (hienosti sanottuna globalisaation) ja Euroopan yhdentymisen vahvistuessa muuttunut ratkaisevasti. Maat ovat kilpailutilanteessa keskenään osin myös julkisen toiminnan osalta. Sen vaikutus kuntahallintoon ei ole kuntien omien valintojen seuraus, mutta se on otettava huomioon.

Vaihtoehtoja on käytännössä kaksi. Joko muutamme rakenteitamme ja luomme ennakkoluulottomasti uusia tapoja johtaa ja tuottaa palveluja tai haraamme vastaan ja sopeudumme kriisin kautta, mitä osin jo teemme, sillä olemme ”tupeloineet” tarpeettomasti useita vuosia.

Meidän on pystyttävä yhä kovempaan taloudelliseen kilpailuun muiden tuottavuuden parantamiseen pystyvien kansakuntien kanssa. Jos emme halua tai pysty siihen, joudumme kokemaan ne kielteiset seuraukset, jotka syntyvät työpaikkojen, investointien ja yritysten siirtyessä tai syntyessä muihin maihin. Tämä on mitä suurimmassa määrin demokratian toimivuuden kysymys. Mitä avoimempi ja välittömämpi hallinto meillä on, sitä paremmin pystymme vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin.

Nykyisen paikallishallintomme rakenteet ja palvelut on rakennettu pysyvyyden oloihin. Kunnista rakennettiin vähitellen massapalveluja tuottavia koneita, jotka eivät vastaa kansalaisten tarpeisiin ja odotuksiin. Toimintatapoja on uudistettu mm. vapaakunta- ja muiden kokeilujen sekä byrokratiatalkoiden avulla. Tilanne parantui, mutta palvelutarpeiden nopea kasvu ja ennen kaikkea teknologian nopea kehitys ja sen käyttöönoton kallistuminen ovat asettaneet kunnat uuteen tilanteeseen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta

Kuntahallintomme ”ikuisuuskyseminen” ja suosituin ”leikki” on ollut viimeiset 50 vuotta, kuinka monta kuntaa maassamme tarvitaan? Kunta- ja palvelurakennetta koskevalla

uudistuksella (PARAS) pyrittiin vapaaehtoisesti uudistamaan kuntarakennetta ja yhteistyötä kustannusten kasvun hillitsemiseksi palveluja tehostamalla asiakaslähtöisesti väestörakenteen muutokset huomioiden.

Kustannusten hillitsemisessä kokonaisuutena ei juurikaan onnistuttu, mutta yhteistyöalueita syntyi ja kuntien lukumääräkin aleni yli sadalla. Kuntaliitokset eivät olleet tavoite vaan sivutuote. Ehkä on syytä lyhyesti analysoida, voidaanko kuntaliitoksilla ratkaista kuntien talous- ja palveluongelmat.

Meillä oli ja on edelleen pieniä, keskikokoisia ja suuria kuntia. Jos kuntakoko määrittäisi tehokkuuden ja taloudellisuuden, niin suurimpien pitäisi olla tehokkaimpia. Tilastot kuitenkin osoittavat, että tehottomimpia ovat asukasluvultaan pienimmät ja suurimmat. Paras hyötysuhde on keskiuurilla noin 20 000 – 40 000 asukkaan kunnilla. Asiaa pitää lähestyä maantieteen (alue), väestörakenteen ja kunkin palvelun luonteen näkökulmasta.

Maantiede ja väestörakenne tulee uudelle kunnalle annettuna, alue ei supistu eikä väestö nuorennu liitoksella. Kouluissa on luokan enimmäisoppilasmäärät, vanhustenhuollossa ja päiväkodeissa ovat henkilöstömitoitukset. Esimiehillä voi olla vain tietty määrä alaisia ja yhdellä henkilöllä vain tietty määrä asiakkaita. Sen sijaan erityissairaanhoidon ja erityisten sosiaalipalvelujen toteuttaminen vaatii suuren väestöpohjan.

Terve maalaisjärki sanoo, että edellä luetellut tosiasiat eivät muutu, olipa kunta kuinka suuri tahansa. Jos ongelmaa pyritään ratkaisemaan vain kuntaliitoksilla, tarvitaan niin suuret kunnat, että kunnan ”idea” lähidemokratiayksikkönä häviää. Ja ainakin pakolla toteutettuna se on selvästi vastoin perustuslakiamme.

Toinen vaihtoehto on tehdä työnjako eri hallintotasojen välillä. Perustuslaissa vuodesta 1919 ollut mahdollisuus kuntia suurempien itsehallintoalueiden perustamiseen, jota nimitämme maakuntahallinnoksi. Juuri tästähän on kysymys sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa.

Paras oli lähtökohdiltaan mahdollistava vapaaehtoisuuteen perustuva uudistus. Asia lähti väärälle uralle sosiaali- ja terveysministeriön poikettua sovituista linjoista Vanhasen II hallituksen aikana. Ensinnäkin se ei antanut edellytettyä työnjakoasetusta, toiseksi se ryhtyi pakottamaan lakimuutoksella yhteistyöalueisiin ja ryhtyi esittämään linjasta poikkeavia kokeilumalleja. Pakko ei ole meillä hyvä konsultti.

Lopullisesti kunnat ”pakastettiin” toimimattomuuden tilaan Kataisen hallituksen ajaksi. Poliittiset intohimot ”pakkoliitos- ja kaupunkiuskovaisten” joukossa johtivat tuhoon tuomittuun hallitusohjelmakirjaukseen ”megalomaanisesta kuntauudistuksesta”, joka olisi hävittänyt paikallisdemokratian maastamme.

Sipilän hallituksen kohtaloksi koitui liian kunnianhimoisen ja suuren paketin kokoaminen sekä julkisen ja yksityisten toimivaltasuhteiden hämärtäminen samanaikaisesti, kun julkista järjestelmää oltiin vasta uudistamassa.

Marinin hallituksen esityksellä on parempi mahdollisuus onnistua ainakin siinä suhteessa, että uudistuksesta ei ole tehty liian laajaa ja siten kipukohtia on aiempaa vähemmän.

Uudistuksissa on syytä muistaa, että suomalaisen hallinnon uudistamisperinne on reformistinen eli vähitellen tapahtuva. Silloin säilyy lainsäädännön jatkuvuus- ja legitimitetti eli kansalaisten hyväksyntä.

Tulevaisuudesta

Mitä sitten on edessämme? Kunnat ovat uuden edessä. Niiden rooli tulee muuttumaan. Kaiken lähtökohtana on oltava, että hallinto on ihmisiä varten. Sen on seurattava aikaa ja muututtava sen mukana – mieluiten vielä ennakoivasti. Hallinto toimii parhaiten silloin, kun sen avulla osataan kohtuullisesti arvioida tulevaa ja varautua siihen. Jos sen kautta kyetään kansanvallan pelisääntöjä noudattaen määrittelemään yhteinen näkemys tulevaisuudesta ja kun vielä hallinto on mukana sen tekemisessä, on se onnistunut tehtävässään.

Kunnista on tulossa entistä enemmän elinvoiman turvaajia. Siinä riittää työsarkaa kunnille jäävien palvelujen ja tehtävien ohella. Kunnista tulee siis kehittämiskeskuksia sanan varsinaisessa merkityksessä. Toivottavasti myös luottamus valtion ja kuntien välillä kasvaa. Sitä on pyrittävä vahvistamaan runoilija Eino Leinin sanoin: ”Miksei me yhdessä kulkea voisi? Yksi jos muuttuis, muut tukena ois”.

Kemijärvestä

Vaikka kemijärveläiset suhtautuivat aluksi hyvinkin nuivasti kunnallisen itsehallinnon toimeenpanoon, ei se tarkoita, että ihmiset olisivat olleet toimeettomia tai saamattomia. Päinvastoin historia osoittaa, että he olivat ja ovat päättäväisiä,

sisukkaita ja aikaansaavia, kun he lähtevät asialle. Siitä kertovat viimeisiltä vuosikymmeniltäkin niin ”junakapina” kuin sellutehdaskampanja.

Uskon, että tuolloinen vastustus johtui meidän pohjoisen ihmisten perusluonteesta. Me emme helposti innostu ”herrojen kotkotuksista”. Samaa henkeä meillä on tänä päivänäkin.

Henkilökohtaisesti minulla on ollut mahdollisuus seurata Kemijärven kunnallispolitiikka 50 vuoden ajan. Te olette toteuttaneet vahvaa elinkeinopolitiikkaa ja saavuttaneet siinä merkittäviä tuloksia. Ulkopuolisena tunnen kuitenkin suurta surua, että teollisuutemme nopea murros ja elämämme globaalistuminen ovat hävittäneet ajan myötä suurimman osan noista työpaikoista.

Vaikka Kemijärvi on kokenut muiden Pohjois- ja Itä-Suomen kuntien tavoin myös valtavat väestömenetykset, on se pystynyt sopeutumaan siihen. Te ette ole kuitenkaan lannistuneet vaan taistelu uusien työpaikkojen puolesta jatkuu vahvana edelleen.

Arvoisat Kemijärven kaupunginvaltuutetut ja kaupungin asukkaat!

Lopuksi onnittelten ja toivotan menestystä Teille Aaro Hellaakosken säkein

”juuremme kunhan kestää,
mikään ei voi estää
nousua uudelleen,
kasvua yhä esiin
satoisampiin kesiin,
valoon ja vapauteen.”

Kiitos.

Kaupunkineuvos Hannes Manninen
Kemijärven kunnallishallinnon 150-v-juhlakokous
26.01.2021